

Anayasa, Değişim ve Türkiye

Alim Yılmaz

Doç. Dr. | İstanbul Medeniyet Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Öğretim Üyesi

Öz

Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşundan günümüze, tek parti dönemi hariç olmak üzere üç ana paradigmatik değişim yaşanmıştır. Bu değişimin dönemsel olarak ana aktörleri Adnan Menderes, Turgut Özal ve Recep Tayyip Erdoğan olmuştur. Bu değişim süreçlerinde modernleşen Türkiye, özgürlük ve demokrasi talebini dile getirmiş ve bu yönde yaptığı tercihlerle siyasal iktidarları değiştirmiştir. Demokratik yönetimlerin oluşması da bu sürecin bir parçası olarak mümkün olabilmiştir. Ancak dönemsel olarak yaşanan değişim süreçleri hep sancılı olagelmıştır. Bu süreçte, siyasal, dinsel, etnik ve sosyo-politik çatışmalar yaşanmıştır. Seçimle iş başına gelen hükümetlerin askerî darbelerle yıkılması, devletle toplum arasında sürekli bir gerilim yaratmıştır. Askerî darbelerin sonucunda yapılan anayasalar ise demokratik olmaktan çok vesayetçi özellikleriyle ön plana çıkmıştır. 2000'den bu yana ortaya çıkan değişim paradigmasını temsil eden Erdoğan hükümetleri, bu döngüyü kırmak ve vesayet sistemini ortadan kaldırmak için, kısmî de olsa yeni bir anayasa yapma başarısı göstermiştir.

Anahtar Kelimeler: Anayasa, dönüşüm, yasa, bürokratik vesayet

Constitution, Transition and Turkey

Abstract

From the establishment of modern Turkey as a republic, there has been three main paradigmatic shifts except for the one-party period. These so-called changes are represented successively by Adnan Menderes, Turgut Özal and Recep Tayyip Erdoğan. In these periods of modernization, people in Turkey have demanded more freedom and democratic governance; and via their will made choices to change the political powers accordingly. However, the changes have periodically become painful. In those processes of painful changes, there have been religious, political, ethnic and socio-political conflicts between the state and the society as the result of military coups. The constitutions made after coups have enacted some guardianship institutions to check elected governments. Since 2000, the government succeeded even partly to change the previous constitution as the result of the paradigm shift represented by Erdoğan.

Key Words: Constitution, transition, statute, bureaucratic tutelage

I.

İnsanlar arasındaki ilişkileri düzenlemek amacıyla ortaya çıkan kanunlar birey ve toplum hayatında önemli bir yere sahiptir. Zira kanunlar toplumsal hayatı düzenlediği gibi, insanla eşya arasındaki ilişkiyi de düzenler. Bu yönüyle kanunlar veyahut yasalar zorlayıcı ve sınır belirleyici olmak bakımından insan hayatında belirleyici bir çerçeve oluştururlar. Bireyler arası münasebetleri hak ve sorumluluk çerçevesinde şekillendirir ve ihlâli durumunda icbarı gündeme getirir. Öte yandan, regülasyon veya düzenleme çalışmalarının en genel biçimi olarak ortaya çıkan anayasalar, anayasacılık ya da sözleşme fikrinden ortaya çıkmış modern tezahürler olmakla beraber, düşünce tarihinin başlangıç evrelerine kadar götürmek mümkündür. Sözlü olduğu kadar yazılı olmak bakımından anayasa kavramının izlerini ahlâkî ve dinî metinlerde ortaya çıktığı bilinmektedir (Hayek, 2012).

İnsanî varoluşumuzun temel vasfı olan düşünme yetisi ve dilsel beceri beraberinde bilimsel çalışmalar kadar toplum hayatının düzenlenmesi, belli normlara bağlanması ve sağlıklı bir sosyal hayatın oluşturulması konusunda da somut metinlerin oluşmasını sağlamıştır. Nitekim Çin, Hindistan, Mezopotamya, Mısır ve Antik Yunan dünyası, tarih öncesi anayasa ya da yasa çalışmalarının ilk örneklerini ortaya koymuşlardır (Parkinson, 1984). Özellikle Antik Yunandaki çalışmaları özel kılan boyutuyla yasa çalışmaları dikkate değer derinliktedir. Site devletlerinin oluşturulmasında anayasa yazıcılığı bir meslek olarak icra edilmiş ve devletle yurttaşlar ve tebaa arasında kurulan münasebet hak ve sorumluluklar temelinde yazılı metinlere dönüşmüştür. Örneğin antik Yunanistan'da ünlü sofist Protagoras bu çerçevede anayasa yazıcılığını bir meslek olarak icra etmiş ve Grek dünyası dışında kurulan site devletlerine de anayasa önerilerinde bulunmuştur. Platon'un etkileyici eseri Cumhuriyet bu geleneğin en somut biçimi olarak ortaya çıkmış ve günümüze kadar etkisini sürdürmüştür (Laertios, 2003).

İnsan doğasını esas alan ve farklılığa vurgu yapan modern adalet anlayışı siyaseti sadece bir imkân olarak görmemiştir. Bilakis, toplumsal hayatın 'iyi' kavramı çerçevesinde geliştirilmesi ve barış ortamının sağlanması ve bu kapsamda sözleşme fikrinin geliştirilmesi bu tür çalışmalara müracaatla şekillenmiştir. Bütün bu çalışmalar sivil toplumu olduğu kadar, siyasal toplum olan devleti de yeniden şekillendirmeyi hedeflemektedir. İnsanı bütün boyutlarıyla anlamaya çabalayan felsefî çalışmalar, insanın anlama çabasına ciddi katkılar yapmış ve zamanla aksini de yaratarak fikir dünyasına derinlik katmıştır. İnsanı, toplumu ve evreni anlamaya yönelik bilimsel çalışma-

lar, felsefî ekoller ve ideolojik tutumlar bu tür entellektüel çabaların birer yansıması olarak ortaya çıkmıştır.

İçinde bulunduğumuz tarihsel kesitte insan, sahip olduğu fikrî müktesebatın sağladığı avantajlardan yararlanmasına rağmen daha kuşatıcı ve uzlaşmacı kodların oluşturulması çabasında yetersiz kalmaktadır. Geçmişimizde durup günümüze ışık vermesi gereken entellektüel miras, farklı formlarda çatışmanın ve ayrışmanın nedeni olabilmektedir. Zira hakikatin tekliğinden ziyade her yaklaşımın belli bir perspektife dayandığı ve bu yönüyle özgün yorumlar ihtiva ettiği gerçeği ihmale uğramaktadır. Batı medeniyetinin kendi içinde sağladığı nispi düşünsel uzlaşması kendi içinde kayda değer bir başarı sağlamıştır. Bu yönüyle genel olarak Batı dışında kalan dünyaya kendisini Batıya öykünerek yeniden kurmaya gayret ederken, özel olarak içinde yaşadığımız Türkiye toplumu benzer şekilde özgün tarihini yeniden şekillendirmeye çabalamaktadır.

Batı'nın yanı başında duran Türkiye, tarihsel olarak hem dünyanın bir parçası olarak hem de Batı paktının huzursuz "yakını" olarak etkilediği ve etkilendiği Batı kimliği üzerinden tarihsel varlığını birçok bakımdan şekillendirmeye çalışmaktadır. Sahip olduğu kültür, gelenek, tarih ve bilinç bağlamında Batı ile kurulan sosyal, ekonomik ve siyasal ilişkiler gerilimli olmaya devam etmektedir. Osmanlı'dan Cumhuriyet Türkiye'sine yaşanan çatışmalı ama zorunlu münasebetler, beraberinde Batılı yaşam tarzına geçme arzusunu doğurmuştur. Bazen siyasal otoritenin zoruyla bazen de toplumdan gelen derin değişim arzusuyla oluşmuş olan bu çalkantılı süreç, reform, değişim, gelişme ve benzeri arzuları Batılı formda Türkiye'nin gündeminde canlı tutmaktadır.

Bu çerçevede kurulan Türkiye Cumhuriyeti toplumsal hayatını düzenlemek üzere farklı yaşam tarzı tercihinin ifadesi olarak bünyesine uyarlamaya çabaladığı Avrupa kanun külliyatını tercüme etmiş ve hukukî yapısını şekillendirmiştir. Avrupa'dan tercüme edilen temel yasalar topluma zorla benimsenilmeye çalışılmıştır. Bununla beraber, Batılılaşma arzusunun toplumsal taleplerde yer almakta olduğu da tarihsel bir gerçektir. Bu tarihsel süreç birçok bakımdan sancılı geçmiştir. Arzulanan ulus yaratma arzusunun yarattığı siyasal yapının topluma biçtiği elbise birçok denemeden sonra deforme olmuştur. Beraberinde gündeme gelen değişim ve reform talepleri devlete egemen olan askerî ve sivil bürokrasi tarafından baskılanmış ve periyodik olarak askerî darbelerle engellenmiştir. Toplumsal talepler ertelenmesine rağmen her defasında yeniden ortaya çıkmış ve devleti yöneten yeni siyasal elitlerin ve mevcut siyasal elitin arzusuna muhalif yeni hükümetlerin iş başına gel-

mesini sağlamıştır. Şüphesiz bu değişimin görece kansız olması yine baskıcı olan siyasal sistemin açık bıraktığı demokrasi kanalının kullanılmasıyla mümkün olmuştur (Zürcher, 2011).

Askerî müdahaleler, belli bir ideolojinin temsilcisi gibi davranan sivil bürokrasi, resmî ideolojiyi korumak üzere örgütlenmiş yargı ve bu bağlamda bilgi tekelini elinde tutan üniversitelerin varlığına rağmen, Batılılaşmayı hedefleyen Cumhuriyet Türkiye'sinin kısmen de olsa farklı saiklerle açık tuttuğu seçim mekanizması, daha özgür ve daha demokratik yapının oluşmasına ağır da olsa imkân tanımıştır. Çok partili siyasal hayatın başladığı 1945'lerden itibaren tedricî olarak hukuk sisteminin özgürleşmeye başlamış, bütün askerî müdahalelere rağmen, yaşanan yapısal değişimler sonucunda iktisadî ve sosyal gelişim Türkiye'nin hanesine kazanç olarak kayda geçmiştir.

Bütün bu gelişmelere rağmen, yasal şiddet tekelini ve buna uygun araçları elinde tutan askerî ve sivil bürokrasi demokratik siyasal yaşamı kesintiye uğratma tehdidini halen sürdürmektedir. En son 15 Temmuz 2016 tarihinde yaşanan askerî darbe teşebbüsü bu gerçeği açıkça ortaya koymuştur. Demokratik rejimlerde hükümetler, yani siyasî otoriteler halk oylamasıyla seçilirler. Evrensel demokratik bir yöntem olarak benimsenen seçim yoluyla hükümeti belirlemek bir norm olmasına rağmen, hükümet değişimlerinin de yeni bir seçimle olması gerektiği konusundaki bu normun Türkiye tarihinde yaşanan askerî darbelerle kabul görmediği iddia edilebilir.

Bu antagonizmin temel örneklerini Türkiye'nin kısa tarihinde görmek mümkündür. Türkiye'nin yanı sıra çevresinde yer alan bölgedeki Mısır gibi bazı ülkelerde benzer gelişmeler olmaktadır. Bazı Asya ve Amerika ülkelerinde de bu tür bir tutumun söz konusu olduğunu gözlemlemekteyiz. Buralarda seçimle iş başına gelen hükümetler, modern Batı'nın kışkırtması, göz yumması ya da bazen bizatihi tertip etmesiyle demokrasi dışı müdahalelerle yönetimden uzaklaştırılmaktadır. Bu tutumun en son örneği 2013 yılında Mısır'da yaşanan kanlı askerî darbe olmuştur. Buna benzer bir tertibin iki yıl sonra 15 Temmuz 2016 darbe teşebbüsüyle Türkiye'de yaşandığını ve Batılı yönetimlerden açık ya da kapalı destek aldığını tecrübe etmiş durumdayız. Ayrıca Cumhuriyet tarihinde yaşanan her askerî darbenin arkasında ABD ya da diğer Batılı güçlerin yer aldığı da genel bir kanıdır.

II.

Yasaların yazısız biçimleri ve yazılı kanunlara kaynak teşkil eden ahlâk kuralları, gelenekler, dinî inançlar ve her türden değer yargıları, birey ve toplum

hayatında yazılı kanunlar kadar belirleyicidir. Gelenek ve ahlâk sadece yazılı veyahut kayıtlı hukukun kaynağı değil, bireyin kimliğini oluşturur ve toplumsal ilişkileri düzenler. Bu bakımdan bilginin ve insan faaliyetinin zeminini ve çerçevesini şekillendirir. Ahlâk, etos ya da etik olarak nitelendirilebilecek yazısız normlar toplum hayatını esaslı olarak belirlerken, doğal olarak siyasal ve hukuksal yazılı normları metin olarak ortaya koyar. Bu bağlamda yazılı olsun ya da olmasın yasanın en önemli kaynağı toplumsal ve bireysel değer yargıları olan ahlâkî ilkelerdir. Şüphesiz bu ilkelerin oluşumunda dinsel, dünyevî, geleneksel ve tarihî sosyal mirasın belirleyiciliği yadsınamaz.

Yazılı kanunlar olmadan modern toplumlar somut bir hukuk düzeni oluşturmazlar ve bu düzene göre varlıklarını sürdürmezler. Zira ahlâkî normlar toplumsal uzlaşmayı ifade etmekle beraber, insanlar arası ilişkilerde zorunlu yaptırımlar olarak yer almazlar. Bununla beraber toplumsal tecrübeden türemiş hukuk ilkeleri de sırf devletin yaptırım gücüyle kendisini somutlaştıramaz. Zira rasyonel yazılı kurallar olan hukuk normları, gücünü öncelikle adalet duygusu, ahlâkî meşruiyet ve rıza ilkelerinden almalıdır. Nitekim tarihsel süreç içinde doğal olarak oluşan sosyal düzen, sürekli bir devinim içindedir. Bu devinim kimi zaman müdahalelere uğrasa da içinde taşıdığı değişim potansiyelini sürekli kılmaktadır. Ahlâkî normlar ya da yasal kaideler bu yaratıcı değişimin önemli taşıyıcıları olarak zaman içinde evrim geçirirler. Değişim kaçınılmazdır ancak her değişim normatif olarak içinde belli bir öz barındırır. İçinde yaşamakta olduğumuz sosyal düzen ve tarihsel arka planda da benzer sosyal değişim süreçleri yaşanmaktadır. Osmanlıdan Cumhuriyete geçiş süreci bu değişimin en bariz örneğidir. İmparatorluktan cumhuriyete geçişin yaşandığı bu süreçte, toplumsal hayatta yeni siyasal ve sivil aktörler ortaya çıkmış, değişim mantığı müdahale fikrinin yarattığı zorlamayla varlığını sürdürmüştür.

Cumhuriyeti kuran elitlerin öngörmüş olduğu birey ve toplum, niteliksel olarak dönüştürülen bir imgenin ya da fikrin öngörüsüne göre salt bir tasarım olmaktan uzaktır. Bununla beraber, cumhuriyet elitlerinin oluşturdukları kurumların tasarladığı insan tipi bütünüyle başarılamadıysa da, değiştirme iradesinin kamu zoruyla yarattığı yeni insan tipi ortaya çıkmıştır. Avrupa ve Amerika'da yaşanan değişime paralel olarak, Türkiye toplumunun değişmesi de doğal seyrinde olabileceksen evrimsel değişimden ziyade, belli bir ideolojik öngörüye uygun olarak dayatılan devrim retoriği, siyasal gücün şiddetiyle birleşince beraberinde travmatik değişimler yaratmıştır. 1920'lerden 2020'lere doğru yaşanan siyasal, sosyal ve kültürel değişim baskı görünce çatışmaya dönüşmüş, tarihsel bilincin devreye girmesiyle de dönemsel restorasyon çabalarına kaynaklık etmiştir (Koçak, 2016).

Özellikle tek parti rejiminin Adnan Menderes hareketiyle 1950’de sonlandırılması, Türkiye Cumhuriyeti tarihinde ilk paradigma değişimini yaratarak toplumsal rızayı esas alan değişim arzusunu harekete geçirmiştir. Yaşanan bu yaratıcı restorasyon çabası 1960’ta askerî müdahaleyle kesintiye uğramasına rağmen, sonrasında oluşan siyasal yapı kısmî de olsa toplumsal taleplere cevap verecek eylemler geliştirmiştir. Özellikle 1980 askerî darbesi sonrası Turgut Özal hükümetlerinin ortaya koyduğu faaliyetler, Türkiye’de ikinci değişim dalgasını başlatarak, yapısal değişimleri bireysel davranışlarda ve toplumsal ilişkilerde yaratmıştır. Üçüncü ve son değişim dalgası ise yine askerî müdahaleler sonucu ortaya çıkan ve 28 Şubat post-modern darbesi olarak kayıtlara geçen süreç sonrasında kurulan zayıf hükümetlerin yıkılmasıyla iş başına gelen Adalet ve Kalkınma Partisi ve lideri Recep Tayyip Erdoğan tarafından meydana getirilmiştir. Bu son paradigmatik değişim birçok müdahale çabasına rağmen varlığını ve etkisini sürdürmeye devam etmektedir.

Cumhuriyet’in kurulmasından bu yana yaşanan ve Menderes, Özal ve Erdoğan tarafından temsil edilen üç temel paradigmatik değişim sürecinde, Türkiye toplumu kendisine giydirilen yüzyıllık gömleği değiştirirken, kalıcı bir değişime de uğramıştır. Bununla birlikte Bülent Ecevit, Süleyman Demirel ve Necmettin Erbakan gibi siyasî liderlerin de Cumhuriyet tarihinde değişim yönünde önemli rolleri olmuştur. Ancak anılan bu liderlerin kapsamlı değişime imza attıkları söylenemez. Siyasal, dinsel, etnik ve sosyo-politik çatışmalarla yürüyen değişim süreci, devletle toplum arasında sürekli bir gerilim konusu olagelmıştır. Askerî ve sivil bürokrasi aracılığıyla yaratılan baskı, laiklik ve toplumu aydınlatma gerekçesiyle meşrulaştırılmaya çalışan siyasal ve sosyal seçkin kesim kendi hukukunu da yaratarak, siyasal gücün yanında iktisadî gücü de elinde tutmuştur. Bu bağlamda toplumun geniş kesimlerinde yaşanan hoşnutsuzluk, özgürlük talebi olarak ortaya çıkmış ve iktisadî gelişmenin önündeki yozlaşmanın son bulmasını dile getirmiştir.

Özünde reform talebi olarak ortaya çıkan bu toplumsal talepler, öncelikle “iyi” bir sosyal düzen arzusu gibi okunmaktadır. Cumhuriyetin kurulması esasında bir anayasayla mümkün olmuştur. 1921’de meclis tarafından oluşturulan bu metin, sonrasında gelen anayasalara oranla daha olumlu bir kabul görmektedir. Dolayısıyla, Türkiye’de yasaların dayandığı bir anayasa her zaman var olmuştur. Buna rağmen askerî darbeler sonrasında ortaya çıkan anayasaların toplumsal taleplere cevap vermediği, bu yönüyle boş bir içeriğe sahip olduğu, ideolojik tahakkümü öngördüğü, dayatmacı ve toplumu zorlayıcı olduğu hususları tartışma götürmez gerçekler olarak hafızalara işlenmiştir.

Askerî darbeler sonucunda ortaya çıkan anayasalar, özgürlükten ziyade yasaklamayı, men etmeyi, bireyden çok oluşturulmuş cemaati öngörmüştür. Bu bakımdan, Cumhuriyet siyasası belli dönemlerde yeniden üretilmek üzere askerî darbelerle kesintiye uğratılmasına rağmen, olumlu politik eylemlerin de sahası olmaktan kurtulamamıştır. Toplumun siyasal sisteme müdahalesi olarak yaşanan iktidar değişiklikleri, iktidar elitleri ve onları destekleyen görece daha küçük toplumsal gruplar tarafından akamete uğratılmıştır. Müdahale fikrinin sürekliliği, toplum tarafından ortaya konan demokrasi ve özgürlük talebi karşısında geri adım atmak zorunda kalmıştır. İsteksizce ortaya çıkan bu durum yeni seçimlerin yapılmasına yol açmış ve her defasında “darbeciler”in arzu etmediği yeni hükümetlerin kurulmasıyla sonuçlanmıştır. Ancak, Cumhuriyet seçkinleri 1961 Anayasası'nın özgürlükçü görünümü içine yerleştirdikleri bürokratik vesayet kurumları aracılığıyla seçilmiş hükümetler üzerinde kontrollerini sürdürmeye devam etmişlerdir. Genelkurmay, Anayasa Mahkemesi, Yüksek Yargı, Üniversiteler ve Medya vesayet gücünün icra eden kurumların başında yer alırlar. Zira bu kurumlara atamalarda seçilmişlerin, yani demokratik yollarla iş başına gelen siyasetçilerin etkisi çok zayıf olmuştur.

Nitekim, Cumhuriyet tarihinin her on yılında bir yaşanan ve değişik formlar içinde sunulan askerî darbe mekanizmasının neden olduğu deforme bilinç, yeni bir sözleşmenin anayasa olarak toplumsal uzlaşmayla oluşturulamayacağı fikrini yaygınlaştırmaktadır. Çok partili siyasal hayatın varlığından bu yana, Menderes'in idam edilmesi, Özal'ın şaibeli bir şekilde iktidardan uzaklaştırılması, Erbakan'a yapılan darbe neticesinde iktidara gelen Adalet ve Kalkınma Partisi, 15 yıllık iktidarını muktedir olmaya evirdiği tarihsel kesitte, 15 Temmuz 2016'da askerî bir darbe teşebbüsüyle yüz yüze kalmıştır. Kanlı darbe teşebbüsü halk tarafından kabul görmediği gibi bizatihi halkın gösterdiği dirençle başarısızlığa uğratılmıştır. Halk tarafından darbecilere karşı konulan bu somut direniş Türkiye tarihinde bir ilk olma özelliğine sahiptir. Siyasal ve ekonomik hayatı derinden sarsan bu teşebbüs sonrasında meşru iktidarın önemli eylemler geliştirmesi siyasal realiteye tekabül etmektedir. Devletin yani siyasal sistemin yeniden oluşturulması gerektiği gerçeği ortaya çıkmıştır. Bu maksatla siyasal partiler ve hükümet tarafından ortaya konan anayasal değişiklik iradesi, toplumsal bir talep olarak da ortaya çıkmıştır.

Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde kabul edilerek, halk oylamasıyla değiştirilen anayasa, kapsamlı bir dönüşümden ziyade günün sorunlarına cevap vermekte ve hükümet sistemini temelden değişikliğe uğratmaktadır. 1980 askerî darbesi sonrası yazılan Anayasa metni bugüne kadar defalarca değiştirilmesine rağmen, öz bakımından darbenin izlerini taşımaya devam ediyordu.

Bazı temel hususlarda önemli kusurlar barındıran bu anayasanın asıl vasfı, öngörmüş olduğu hükümet modelinin demokrasi dışı vesayet kurumlarının gücünü tahkim etmiş olmasında yatar. Buna mukabil TBMM’de yer alan siyasal partiler farklı gerekçelerle yeni bir anayasa yapmak konusunda uzlaşmaya varamamış ve toplumun taleplerine cevap verememişlerdir. Askerî bir darbe teşebbüsünün sonucunda ortaya çıkan toplumsal desteği iyi değerlendiren Adalet ve Kalkınma Partisi ve Milliyetçi Hareket Partisi, Cumhuriyet Halk Partisi odağından gelen bütün itirazlara rağmen, kısmî de olsa temelinde bir hükümet sistemi değişikliği öngören Anayasa değişikliğini topluma onaylatmıştır.

Bu aşamada, anayasa değişikliği önerisine yönelik olarak ortaya çıkan itirazlar birkaç başlık altında değerlendirilebilir:

İlki, siyasal sisteme, siyasal sistemin demokratik süreçlerle iş başına getirdiği hükümet etme felsefesine kategorik olarak karşı olan ve bu bakımdan yapılan anayasa değişikliğini gayri meşru ve dolayısıyla manasız gören farklı ideolojik yaklaşımlar mevcuttur. Soldan ya da sağdan gelen bu yaklaşım, kendi içinde tutarlı olmasına rağmen, daha totaliter tercihleri sosyalizm, faşizm ya da benzer formlarda sundukları ortadadır. Bu kategoride zayıf da olsa apolitik pasif tutum benimseyen ve sınırsız özgürlük talebini nihilizm ya da anarşizm mantığına uygun olarak dile getiren marjinal toplumsal gruplar da yer alır.

İkinci itiraz odağı ise siyasal sistemden ziyade mevcut hükümeti dünya görüşleri bakımından kabul etmeyen ve buna bağlı olarak meşruluğuna kuşkuyla bakan kesimlerden gelmektedir. Bu kesim Türkiye’de kayda değer bir sosyal tabana sahiptir. Cumhuriyet Türkiye’sinin kurulmasıyla beraber ortaya çıkan ve zaman içinde iktidar odağına hep yakın duran bu sosyolojik temel dikkate değerdir. Görece seküler bir görünüme sahip olan, etnik ve sekter vurguları da ön plana çıkaran bu kesim CHP ve HDP çizgisini takip etmektedir. Burada ortaya çıkan eleştiriler özellikle bu kesimin elitleri tarafından yaşanacak değişimi “Erdoğan” kimliği üzerinden reddetmeye dayanmaktadır. Bu itirazın odak noktasında yer alan kesimlerin temsil ettiği sosyoloji yapısal olarak önemli farklılıklar taşımasına rağmen, “muhalif” olmak noktasında birleşmiştir. Nitekim HDP’nin ana gövdesini oluşturan Kürt halkı ve buna bağlı oluşan Kürt sorununun talepleriyle, görece daha seküler ve seçkin bir sosyolojik beden oluşturan CHP’nin talepleri yapısal tezatlıklar arz etmektedir.

Cumhuriyetin kurucu geleneğine atıfla, kendilerini ‘üst’ konuma konumlandırmış seküler ve modern kimliğini ön plana çıkaran bu sosyolojik kesimin elitleri, siyasetin her argümanını kullanarak, zaman zaman gerçekleri ses-

lendirmekten ziyade tarihsel olarak geliştirdikleri dışlayıcı söylemlere başvurarak eleştirilerini dillendirmeye devam etmektedirler. Bu yaklaşımın en bariz örneği, CHP liderinin hayır kampanyasını Türkiye’de mecburî ikâmette bulunan Suriyeli mülteciler üzerinden yaptığı dışlayıcı söylem olmuştur. Bununla birlikte anayasa değişikliğine hükümet tarafından getirilen değişim temelinde karşı çıkan CHP-HDP siyasal hareketi, esas olarak farklı sosyolojik varlığa tekabül etmesine rağmen, değişimin getireceği yeni siyasal ortamın yaratacağı güçlü dönüşümden korkmaktadırlar. Zira anayasa değişikliğinin kabul edilmesiyle Cumhuriyet tarihinde alışık olageldikleri siyaset yapma tarzı köklü olarak değişime uğrayacak ve bu değişime uyum sağlama kabiliyeti düşük olan aktörler siyaset alanında etkisiz hale gelecektir.

Anayasa değişiklik metnine şüpheyle bakan ve getireceği muhtemel sonuçları kestirmek konusunda kaygılı olan ve daha çok ilkeler üzerinden eleştirilerini dile getiren bir entellektüel kesim de mevcuttur. Asıl olarak liberal perspektiften ortaya çıkan bu görüşü dile getiren entellektüeller, mevcut hükümetin son 15 yıllık süreçte ortaya koymuş olduğu performansı genel olarak onaylamakta ve yarattığı değişim dinamiğini olumlu olarak değerlendirmektedirler. Farklı gerekçelerle anayasa değişikliğine karşı şüphelerini dile getiren liberal entellektüellerin kaygılarını pekiştiren ise bürokrasinin son dönemdeki bazı olumsuz uygulamalarıdır. Hükümetin siyasal bir entite olarak yürütmekte olduğu ve daha çok darbe teşebbüsü sonrasında ortaya çıkan eylemlerinin eleştirilmesi rasyonel bir zemine dayanmasına rağmen, belli ihmalleri de içermektedir.

Ortaya konan bu yaklaşım, baskıcı uygulamaları eleştirmek temelinden hareketle belli bir sağduyuyu temsil etmekle beraber, maksimalist taleplere dayanan, kodifikasyon ve regülasyon temelli bir bakışı ifade etmektedir. Anayasa metinleri ve bu metinlerde yer alan maddeler bağlayıcılık oluşturmaları ve norm oluşturmaları bakımından a priori olarak önemlidir. Öte yandan her değişim talebini, yasayı oluşturan kodların sığ ifadeleriyle değerlendirmek sosyal ve siyasal gerçekliği ihmal etmek ya da görmezden gelmek anlamına gelir. Kaldı ki anayasa metninde yapılan değişiklikler, mevcut metinle kıyaslandığında daha pozitif öğeler taşımaktadır. Bu değişiklik, karmaşık ve defolu darbe yasasını bir nebze olsun rehabilite etme imkânı olarak da yorumlanabilir. Daha net ve anlaşılır bir hükümet sistemini ön gören bu yeni teklif çok önemli bir değişikliği de sağlamaktadır.

Cumhurbaşkanı seçilme süresini iki dönemle sınırlamak, Cumhuriyet tarihinde çarpıcı bir değişim olacaktır. Aynı yüzlerin bütün başarısızlıklarına rağmen hayatlarının sonuna kadar aynı mevkileri vekil, bakan, başkan

ya da devlet başkanı olarak işgal etmeleri böylece önlenmiş olacaktır. Çok eleştirilen kamu kurumlarına atama yapmak demokrasi teorisinin gereği olarak hükümete ait olmak zorundadır. Aksi takdirde muktedir bir hükümetten söz edilemeyeceği, Cumhuriyet tarihinde yaşadığımız her türlü müdahalelerle açık olarak ortadadır. Zira demokratik yönetimlerde yer alan ya da yer aldığı düşünülen kuvvetler ayrılığı ilkesine denk gelen yasama ve yürütme gücü kadar yargısal gücün de meşruiyet kaynağı halktır. Özel bir eğitim gerektiren yargıçlık mesleğine sahip bireylerin yargı sisteminde yapacakları görevlerin idarî takdiri seçilmiş hükümet ve meclisin eliyle oluşması durumunda, verecekleri kararlar “halk” ya da “millet” adına olacaktır. Ayrıca hukukun üstünlüğünü sağlamak ancak böylece mümkün olacaktır. Zira kendilerini atama, seçme ve yetkilendirme yetkisiyle yüceltecek yargı gücü, kaçınılmaz olarak bir tür yargıçlar rejimini oluşturacaktır.

Yargı gücünü ele geçiren ya da önemli ölçüde etkileme kabiliyetini ele geçiren kapalı bir örgüt olan Fetullahçı Terör Örgütü (FETÖ), darbe teşebbüsünü öncelikle yargı üzerinden denemiş, başarısız olunca askerî ve sivil bürokraside sahip olduğu gücü harekete geçirerek darbe pratiğini sürmüştür. Bu son yaşanan darbe teşebbüsü bu bakımdan demokratik reformları zorunlu kılmaktadır. Darbe karşıtı halkın oluşturduğu hareket, siyasî bir talep olarak değişim dinamiğini devreye sokmuştur. Mevcut iktidar ya da muhtemel iktidarlar bu gerçeği dikkate alarak siyasal, sosyal ve iktisadî alanda reform ya da değişim iradesine sahip çıkmak durumundadırlar. Ayrıca, halk tarafından ortaya konan darbe karşıtı eylem sivil siyaset için geniş bir alan yaratmıştır. Siyasal sistemde reform talebi sadece bir arzu değil, seçimle iş başına gelen iktidarlar için temel güvence oluşturmaktadır.

Sonuç

Şüphesiz yapılan anayasa değişikliği, ideal bir düzenleme değildir. Değişikliğin kabul edilmesi için hükümet tarafından kullanılan dil eleştiriyi hak etmektedir. Zaman zaman kullanılan dışlayıcı retorik reaksiyoner bir tutumun ifadesi olarak yorumlanabilir. Öte yandan yaşanan değişim, askerî bir darbe teşebbüsünün sonrasında ortaya çıkan ve bu yönüyle siyasal cesaretin göstergesi olarak değerlendirilmelidir. Anayasa değişikliği yetersizliğine ve kapsayıcı bir değişim sunamamasına rağmen, demosun katılım talebini cesaretlendirecek ve devletle toplum arasında yeni ve daha kapsamlı bir sözleşmenin önünü açacak niteliktedir.

Yapılan anayasal değişiklikler, yeni anayasaya uygun demokratik yasaların yapılmasıyla meşruiyetini tahkim edecektir. Gelişen zaman içinde, daha

kapsamlı bir uzlaşmayla yeni ve temel değişikliklerin yapılması da mümkün olacaktır. Demokrasi talebine cevap verebilmek için, başta Siyasal Partiler Kanunu, Seçim Kanunu ve benzeri alanlarda önemli düzenlemelerin yapılması gerekmektedir. Askerî darbe teşebbüslerini önlemek için ilgili alanlarda kapsamlı teknik düzenlemeler yapılmalıdır. Bütün bu yeniden yapılandırma çabalarının dayanması gereken fikir liyakat ilkesi olmalıdır. Toplumsal çeşitliliği esas alan ve halkın gücüne dayanan iktidarların, “müdahale” karşısında daha dirençli olduğunun kanıtı 15 Temmuz 2016’da Türk halkının ortaya koyduğu yaratıcı irade olmuştur.

Kaynakça

- HAYEK, F.A. 2012. *Hukuk, Yasama ve Özgürlük*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul.
- KOÇAK, C. 2016. *Tek Parti, Cumhuriyet ve Şefler*, Timaş Yayınları, İstanbul.
- LAERTIOS, D. 2003. *Ünlü Filozofların Yaşamları ve Öğretileri*. Yapı Kredi Yayınları, İstanbul
- PARKINSON, C.N. 1984. *Siyasal Düşüncenin Evrimi*, Remzi Kitabevi, İstanbul.
- POPPER, K.R. 2005. *Hayat Problem Çözmektir: Bilgi, Tarih ve Politika Üzerine*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul.
- TOURAINÉ, A. 2015. *Demokrasi Nedir?*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul.
- ZÜRCHER, E.J. 2011. *Modernleşen Türkiye'nin Tarihi*, İletişim Yayınları, İstanbul.